

حاکم نازم حهویزی

ئهخته نازناوی ئه مین ئاغایه، (کاکه میناغا) شیان پین گوتوو، کوری حاجی به کر ئاغای ناسراو به قاسید، کوری محهمه د ئاغای کوری حه ویز ئاغای حه ویزی، سه ره تا به (ئه مین) ناسراوه، پاشان نازناوی (ئهخته ر) ی پین دراوه که به زمانی فارسی به مانای ئه ستیره به، دایکی ناوی حه لیمه خانه کچی حاجی یاسین ئاغای، خه لک له خو شه ویستی یان به (ئویای) بانگیان کردوو، له سالی (۱۸۳۹) ی زابینی، به رانبهر سالی (۱۲۵۵) ی کوچی، له گه ره کی (به فری قه ندی) له شاری کو به چاوی کردوو ته وه، کوری گه و ره و نۆ به ره ی باوکی بووه، بنه ماله ی حه ویزی یان گرنگی یان به خویندن داوه، شانازی یان به پله کانی دینداری کردوو، ته نانه ت (جه میل ئاغا) که سه روکی بنه ماله ی حه ویزیان و قایقامی کو به و له سه ر حسابی هه ولیر به ره له ماننار بووه، زۆری پیتخۆش بووه که پیتیان گوتوو (فه قی جه میل).

حاکم نازم گوتی: با پیره گه و ره ی ئیوه (مه لا پیرۆت) که سیکی زانا و لی هاتوو بووه، ئه و (ره شنووس، یان ده ستنووسه) ی خو ی پیتشکه ش به جه میل ئاغا کردوو، (* گوتی: له کو به له گه لیک له سوخته خانه کاندان فه قتیبه کان ئه و ره شنووسه ی (مه لا پیرۆت) یان خویندوو و وه ک (مه نه هج) په پیره ویان کردوو.

ئهخته ره هه ره له ته مه نیکی بچوو که وه له گه ل ئه سه ده ئاغای برای و کوره کانی دیکه ی قاسید خراوه ته به ره خویندن، له سوخته خانه ی مزگه وتی گه و ره له کو به خویندوو به تی، ئه و مزگه وته ش له لایه ن حاجی به کر ئاغای قاسید سالی (۱۸۴۰) ی ز، دروست کراوه، به قسه ی دوکتۆر (زیدان) که رابه ری کۆلیتری (ئاداب) له

میژووی گۆرانی و موزیکی ناوچه ی کو به

وریا ئه حمه د

حاکم نازم حهویزی

نه یانه پشستوووه ههست به هیج که موکووریههک بکریت،
 ئهخته ر جگه له زمانی کوردی، به هه ر سێ زمانی تورکی
 و عه ره بی و فارسی شیعیری داناوه، ده گیترنه وه ئهخته ر
 دیوانیتیکی شیعیری تیروته سه لی به کوردی و فارسی
 هه بووه، مخابن ئه مرۆ ون بووه، شیعه ره کانی ته روپر بووه
 و وهک ئه وهی بۆ گۆرانی دانرابن وابوو، هه ر خۆی
 ئاوازیشی بۆ داناون و شاره زاییه کی ته واویشی له
 هونه ری مه قامه کاندا هه بووه، ده گیترنه وه له هه موو
 لایه که وه مه قامزان و مه قامناس بۆ دیوه خانه که ی هاتوون
 و مه قامیان چریوه و به رانبه ر به وهش له لایه ن ئهخته ره وه
 پاداشت کراون، تیپی گۆران بپێژانی تاییه تی له
 دیوه خانه که ی هه بووه و ده لێن ئه ندامانی تیه که ژیا نیان
 له سه ر ئهخته ر بووه. ئه مین ئاغای ئهخته ر (۱۰) برای
 هه بووه: حاجی ئه سه ده ئاغای، حاجی تایه ر ئاغای، حه بیب
 ئاغای، ره شیدئاغای، نه جیب ئاغای، محه مه دمسته فا ئاغای،
 سه عیدئاغای، سادق ئاغای، ته یب ئاغای، سه لیم ئاغای.

ئه مین ئاغای له هه ر دوو ژنی (۹) کوری هه بووه: ئه بوه کر
 ئاغای، سه لیم ئاغای، ئیبراهیم ئاغای، سالح ئاغای، ئه حمه د
 ئاغای، مه حمود ئاغای، حه مید ئاغای، محه مه د ئاغای، ئاغه
 ته ها.

حاجی به کر ئاغاش دیوه خانه که ی (یانه) بووه و له
 هه موو لایه که وه شاعیر و نووسه ر و ئه دیب بۆی هاتوون،
 به تاییه تی شاعیرانی (بابان) هکان، سالم و کوردی و
 ئه وانه خزمهت کراون، هه تا سالم باسی یه کیهک له و
 جارانه ده کات کاته که ی به هار ده بیته، کاتیک یا پراخی
 گه لامیو و که بابیان بۆ دیت، هه ر دوو کهس ده که ونه سه ر
 سینیییهک، سالم ده لێ: به ختی خۆم که وتمه به رانبه ر
 مه لایه کی، هه ر جاره (۴ - ۵) که بابی ده خسته ناو پارچه
 نانه کی و ده بخوارد! حاجی به کر ئاغای به سه ر و به ماڵ له
 خزمه تی نه ته وه که ی و خه لکی کۆبه دا بووه، کاتی خۆی
 عه بدولر حمان پاشای بابان خراپه ی له گه ل کۆبه کردوو،
 ئه و سه رده مه محه مه د ناویک پاشای کۆبه بووه، حاکم
 نازم گوتی: من سه ره تا و امزانی محه مه د پاشا باوکی
 حاجی به کر ئاغای حه ویزییه، به لام ده رکه وت ئه و نه بووه،
 والی به غدا داوای عه بدولر حمان پاشای بابان و محه مه د
 پاشای کۆبه ده کات، هه ستیان کردوو پاشای کۆبه به لای
 کوردا تیییه وه ده چیت، والی به غدا و عه بدولر حمان پاشای
 بابان پیلان بۆ پاشای کۆبه داده نیتن، والی به پاشای

(تیز) که یدا ئاماژه ی به وه کردوو، که له هه موو
 (ئیراق) له رووی ته لارسازییه وه له وینه ی مزگه وتی
 گه وه ری کۆبه نییه! پێش ماوه یهک هه ندێ خه لکی
 پسپۆر له ولاتی (ئێران) هه وه هاتبوون بۆ خۆتندنه وه ی ئه و
 نووسینانه ی وهک (زه خره فه) دیواری مزگه وته که یان
 رازاندوو ته وه، کاتی خۆی (فه ره اد عه ونی) چوو بووه
 شاری (سه) گوتی: له وێ مزگه وتیکی نزیک له شێوه ی
 ئه وه ی کۆبه هه یه.

ئهخته ر زمانی فارسی له (مه لا سمایلی مه نتک)
 فێر بووه و له ته مهنی (۱۰) سالی خۆتندن و نووسینی
 زانیوه، قورئانی خۆتندوو، شاره زایی له زمانی فارسی
 هه بووه، پاشان باوکیان ئه مین و ئه سه ده ئاغای بر دووه ته
 به غدا بۆ خۆتندن، ئه مین ئاغای به (۱۰) رۆژ له
 ئه سه ده ئاغای برای گه وره تر بووه، حاجی به کر ئاغای دوو
 ژنی هیناوه، یه کیان (عائیشه خانی خوشکی سمایلی
 مه لا خالیدی)، ئه وی دیکه یان له جه لیزاده کان بووه،
 ئه مین ئاغای پاش کۆچی دوایی باوکی، له شوینی ئه و له
 دیوه خان دانیشتوووه، ئه و مه سه ره فه ی که له دیوه خانه که ی
 کردوو یه تی گه لیک قه به بووه، ئه سه ده ئاغای برای
 بازرگانی کردوو و ئه و قازانجه ی دهستی که وتوووه بۆ
 ئه مین ئاغای ناردوو و ئه ویش له دیوه خان سه رفی
 کردوو، بۆ به رپوه بردنی ئه رکی دیوه خان و خه لک، خزمان
 و براکانی له م رووه وه زۆر هاوکارییان کردوو و

بابان دەلئیت: نەكەى خراپەى لەگەل پاشای كۆیە بكەى، چونكە وەك كورپى منە.

هۆنراوەى ناودارى ئەختەر (لەپاش مەرگم) كە يەكەم كەس (مشكۆ هەولپىرى) گوتوویەتى، تا ئەمرو زیاد لە كەسپىك گوتوویەتبانەو، وەك: محەمەد ئەحمەد ئەربىللى، چۆپى فەتاح، بەلام مخابن نالین هۆنراوەى ئەختەرە؟ دەلین هۆنراوەى فۆلكلۆرە! لپرانەدا گوتم: ئایا دەزانن و ئاگادارن كە هۆنراوەكە هەر لەسەرەتاو، مەبەستم يەكەم جار لەلایەن (مشكۆ هەولپىرى) بە هاوكارى هونەرمەندى پەنجەزىرىن (غانم يەحسای مومسلاوى)، لە سەرەتای پەنجاكانى سەدەى پيشوو تۆماركراو و داھینانى لەگوتنەكەدا كردوو، هەر لەوتۆە هۆنراوەكە بە تەواوى نەگوتراو و بگرە شپۆتپنراو؟ حاكم نازم بۆ ئەو وەلامى نەدايەو.

دیوەخانى ئەختەر وەك يانەيەك بوو بۆ شاعيرانى وەك: حاجى قادرى كۆبى و كەيفى جوانرۆبى و شىخ رەزای تالەبانى، هەر وەها بۆ مەقامپژان و گۆرانپژان و دەنگخۆشان و شایەران. جگە لەوانە بەدەم داواكارى خەلكەو چوو و گىروگرفتى كۆمەلایەتى بۆ چارەسەر كردوون، كاتىك (قايمقام) يەك خراب بوو، بەدوايدا ناردوو و پىتى گوتوو خۆت نەقل بكە و گۆربوویەتى، دەگىرپنەو دەست بلاووو و يارمەتى خەلكى داو، مانگى رەمەزان كە دیوەخان چۆل دەبوو، ئەمىن ئاغا دەچوو و دەبوى (حەرەم)، حاجى ئەسەدئاغا و شىخ رەزا و مەلا سمالىلى مەلا خالىدى و ئەوانە دەمانەو، سىنى و زەرفانىتيان دەكرد، تىپى يەكەمى يارى سەرۆكەكەيان ئەسەد ئاغا بوو و ئەوى دى سەرۆكەكەيان سمالىلى مەلا خالىدى بوو، شىخ رەزا لەگەل تىپى دوووم بوو، مەلا سمالىل يارىزانيك بوو وەك دەلین (فەراسەت)ى هەبوو و هەر زووبەزوو ئەنگوستىلەكەى دۆزبوو تەو و ئەوان بردوویانەتەو، وا رىك دەكەوتت مەلا سمالىل بۆ سەفەر دەچىت، ئىتر تىپى دوووم كە شىخ رەزا ئەندامى بوو، دەدۆرپن، ئەسەد ئاغا و ئەوان گالتهيان پى دەكەن، لەپ سمالىلى مەلا خالىدى دیتەو و ئىتر نۆرەى بردنەوى ئەوان دیتەو، شىخ رەزا ئەم شىعرە دادەنیت:

**هاتەو هاشووبى دەوران مەردى مەيدان هاتەو
شپرى يەزدان لەندەهۆرى هيجرى سەعدان هاتەو**

ئەمىن ئاغاى ئەختەر لە هەموو چىنەكان نزىك بوو، بۆیە ئاگادارى هەلسوكەوت و ژيانى گەلەكەى بوو، ئەگەر بىزانىايە بەرپرسىك كارەكەى بەجوانى ناباتەسەر، بەدوايدا دەنارد و بەشپۆیەكى گونجاو كەموكورپەكەى چارەسەر دەكرد، تەنانەت لەپینا و بەرژەوئەندى خەلكەكەيدا هەجووى (سولتانی عوسمانى) كردوو و لەسەر ئەو لەسەردەمى (تەقىەدین پاشا) دا بۆ شارى (حىللە) دوورى دەخەنەو، ماوەى (٤٠) رۆژ لەوى دەبیت، دواى پاشا دەگۆرپت بۆ (نامىق پاشا)، ئەوجا دەتوانى بۆ كۆیە بگەرتەو، ئەمە لەكاتىكدا ئەو دووپاشايە هەردووکیان برادەرى تايەر ئاغاى كورپى حاجى بەكر ئاغا بوونە، چونكە ئەوسا لە بەغدا بوو، ئەختەر بايەخى زۆرى بە رۆشنپىران داو، هەمیشە وىستووویەتى ئاستى زانست و زانىارى گەلەكەى بەرز بىت، بۆ ئەوى بتوانىت چاكە و خراپە لە يەكترى جىباكاتەو و ژيانىكى ئاسوودە بباتەسەر.

عەبدوولپەحمان پاشای بابان خراپەى لەگەل كۆیە كردوو، وەختى خۆى (محەمەد پاشا) پاشای كۆیە بوو، والى بەغدا بەدواى عەبدوولپەحمان پاشای بابان و (محەمەد پاشا) كۆیەدا دەنیرىت بچن بۆلای بۆ بەغدا، حاكم نازم گوتى: سەرەتا من وامزانى محەمەد پاشا باوكى حاجى بەكر ئاغاى قاسىدە، بەلام دواى سۆراغ دەرچوو ئەو نەبوو، دواى ئەوى والى هەستى كردوو محەمەد پاشای كۆیە بەلای كوردایەتییەو دەچىت، لەگەل عەبدوولپەحمان پاشای بابان پىلانى بۆدادەپژن تا لەناوى بپەن، كاتىك لەبەغدا لەلای والى كۆدەبنەو، والى بە پاشای بابان دەلئیت: عەبدوولپەحمان نەكەى خراپە لەگەل محەمەد پاشا بكەیت، چونكە وەك كورپى من! لەكاتى گەرانهو پاشا بۆ كوردستان، محەمەد پاشا دەبەوتت خۆى لە خراپەى پاشای بابان بپارتىت، بۆیە هەمیشە هەول دەدات چەند فرسەخىك لپیەو دەورپت، هىچ نەبىت تا لەگەلیدا نەكەوتتەشەر، ئەوسا هەر لە بەغداو تا كەركوك هەر هەمووى سوپای پاشای بابان بوو، پاشای كۆیەش هەموو ئەوى لەگەلى بوو (٢٠٠) نەفەر رىك بوو، يەكىك لە سەركرەكانى پاشای كۆیە ناوى شىناغا بوو، پاشای بابان خۆى دەگەيەنیتە لەشكرى پاشای كۆیە، بەخۆى و چەند پىاوپىكى لەدەداتە لایان و خزمەت دەكرىت و دوعاخووزى دەكات و دەروات، پاشای كۆیە

دهلیت: ئەو پاشایە بە گەورەیی خۆی هاتووە زیارەتی کردووین، بۆیە وەک نەریتیکی ئەوسای کوردەواری دەبیت بچمەوہ بۆلای، شیناغا پیتی دەلتی: ئەو ماستە موویەکی تیدایە، پاشای بابان بیت و زیارەتی تۆ بکات پیم باشە نەرۆی بۆلای، پاشای کۆیە لە وەلامدا دەلیت: ئەگەر سەریشم لەسەر دانیم دەچمەوہ بۆلای، شیناغا دەلیت: مادام وای لێ هات من جەماعەتی خۆم جیا دەکەمەوہ و لەسەر گردێک دەمیننەوہ تا بزانی پاشای کۆیە چی بەسەردیت؟ محەمەد پاشا دیاری لەگەڵ خۆی دەبات و بە دە نەفەرەوہ دەچیتە لای، هەردادەنیشن پاشای بابان دەلیت: محەمەد تۆ وات لێ هات بەر بەرەکانی من بکەیت؟ هەر دە نەفەرەکە بە محەمەد پاشاوە لەوێ دەکوژن، داوی ئەوہ فەرمان بۆ سوپای خۆی دەردەکات و هیرش دەبەنە سەر گەردەکە و ئەوانیش دەکوژن، ئەوہ خراپەیی پاشای بابان بوو لەگەڵ کۆیە. کاتیکیش ئاورپەحمان پاشای بابان لەگەڵ ئێرانییەکان تیکدەچیت، ئەوان خالید پاشا لە شوینی دادەنێن، ئاورپەحمان پاشا رادەکات و هانا دینیتەبەر کۆیە، بەتایبەتی هانا بۆ حاجی بەکر ئاغا دینیت، شای ئێران خۆی سەرکردایەتی ئەو هیرشە دەکات، کۆییەکانیش دەستەبەک پیکدین بۆ بەرگری لە شار و لە ئاورپەحمان پاشا، دەبنە بەرەست و ناھیلن ئێرانییەکان زەفەر بە شاری کۆیە بێن، تا ئەمڕۆش پروداویکی ئەو شەرە لەبیری خەلکی کۆیەدا ماوەتەوہ، ئەویش ئێرانییەکان لە گردیکی نزیک کۆیەوہ، تۆپخانە دادەمەزرتین و خەلکی شار هەراسان دەکەن، کۆمەڵە فەقییەک خۆیان گیانفیدا دەکەن و بەخەنجەر هیرش بۆ سەر کەسانی دەورپشتی تۆپەکان دەبن و هەموویان دەکوژن، کاتیکی شای ئێران سەیردەکات گرتنی شاری کۆیە ئاوا ئاسان نییە، داوی پارە دەکات تا شارەکە بەجێ بهێلت، حاجی بەکر ئاغا پارەکە دابین دەکات و عەبدوڵپەحمان پاشا رزگار دەکات، ئەو چی بەرانبەر کۆیە کرد، خەلکی کۆیەش چۆن بەهانیەوہ چوون.

کاتی خۆی شاعیریکی (میسر) بەناوی (عمر الفاروقی) لەدیوانەکیداشی شاعیریکی (حاجی بەکر ئاغا قاسید) ی وەک پینج خستەکی لێ کردووہ.

حاجی قادری کۆیە لەتاراوگە، دوو جارێک ناوی ئەمین ئاغا ئەختەری هیناوە:

ئەمی محەمەد وەمی (ئەمینول دەولە) نیرۆ کۆی تۆ

هەرەوہا:

دوو ئاغا ماوہ وەک بیستووہ ئەخبار

ئەمین ئاغا و حەماغای ساحیبی کار

کاتی خۆی هونەرماند (دارا محەمەد عەلی) وینەبەکی خەیاڵی بۆ ئەختەر کیشاوە و لە مالتەپەری کۆیەش، وینەبەکی تری بۆ کیشراوە.

گوتی: کاتی خۆی تیکەلاویبەک هەبوو، لە میانی رۆژەلاتی کوردستان و کۆیە، ئەمە لە دیالیکتیکدا رەنگی داوەتەوہ، رەشید ئاغا کە نازناوی (موجریم) بوو، برای ئەمین ئاغا ئەختەرە.

* گۆقاری (رامان)ی ژمارە (۱۹۸) ی ریکەوتی (تشرینی دووہمی ۲۰۱۳)، ل: (۸۷ - ۹۰). بابەتیک بەناوونیشانی (رەشنووسی کتیبی شەرحی (تەسریفی مەلا عەلی شنۆبی)، کە دانەری رەشنووسی ئەوکتیبە (مەلا پیرۆت مەلا عەولا) بوو.

ژياننامەمی نازم ئاغای حەوێزی:

ناوی تەواوی: (نازم محەمەدەمین ئاغا جەمیل ئاغا حاجی ئەسەد ئاغا) (حاجی بەکر ئاغا - قاسید) (حەوێزی)یە، ناوی باوکی محەمەدەمین ئاغا ناسراو بە (کاکەمین)، ناوی دایکی: (فەخریە خانی حاجی مەلا ئەحمەد ئاغا سەمایل ئاغا مەحمود ئاغا غەفووری)یە، لە ریکەوتی (۱۹۳۸/۵/۲) لە کۆیە چاوی هەلھیناوە، سالی (۱۹۴۵) لە قوتابخانەیی یەکەمی سەرەتایی لە کۆیە خراوەتە بەرخویندن، خویندنی سەرەتایی بە پلەیی نایاب تەواوکردوو، لە قوتابخانەیی ناوەندی کۆیە درێژەیی بە خویندن داوە و بە یەکەم دەرچوو، لەبەر ئەوەی ئەوسا لە کۆیە خویندنی نامادەیی تەنیا بەشی وێژەیی هەبوو، بۆ تەواوکردنی خویندنی نامادەیی بەشی زانستی چوو تەبەغدا و سالی (۱۹۵۷) تەواوی کردوو، سالی خویندنی (۱۹۵۷ - ۱۹۵۸) چوو تە کۆلیژی (ماف - حقوق) و سالی خویندنی (۱۹۶۱ - ۱۹۶۲) بە پلەیی (باش) خویندنی ئەو کۆلیژەیی تەواوکردوو، لەسەر برباری (عەبدوڵکەریم قاسم) ویسامی شەرەف بە دەرچوانی ئەو سالی ئەو کۆلیژە بەخسراوە، ماوەی (۶) مانگ خولی ئیحتیاتی بۆ

